

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
İlâhiyat Fakültesi Dergisi
The University of Kahramanmaraş Sütçü İmam
Review of The Faculty of Theology
ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Kur'ân Kıssalarında Toplumların Helâkı ve Sebepleri Üzerine

On the Perishment of Societies and its Causes
in the Qişaş al-Qur'ân

Yazar / Author

Duran Ali YILDIRIM

Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İslami İlimler
Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı, Karaman/ TÜRKİYE

dr.ali70@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-3472-538X>

Makale Türü/ Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 18/09/2020

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 06/12/2020

Makale Yayın Tarihi: 31/12/2020

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Aralık / December

Yıl/Year: 18 **Sayı/Issue:** 36 **Sayfa /Page:** 243-277

Atıf/Citation: Yıldırım, Duran Ali. "Kur'ân Kıssalarında Toplumların Helâkı ve Sebepleri Üzerine". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (Aralık 2020), 243-277 <https://doi.org/10.35209/ksuifd.797051>

• *Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.*

Kur'ân Kıssalarında Topluların Helâkı ve Sebepleri Üzerine Öz

Kur'ân kıssaları ilâhî mesajların beşerin idrakine aktarımında kullanılan en etkili anlatım yöntemlerinden biridir. Bu bağlamda Kur'ân kıssaları, üzerine farklı çalışmaların yapılabileceği bir alandır. Kur'ân kıssalarında ele alınan konuların başında helâk edilen toplular ve onların helâk sebepleri yer almaktadır. Zulüm yapanlar, haddi aşanlar, Allah'ın âyetlerini ve elçilerini yalanlayan, ahlâken bozulan toplular helâk ile cezalandırılmıştır. Kur'ân'a göre, aynı kötülükleri işleyen toplular için de geçerli olan helâk cezasının amacı mevcut toplumlara ders vermektir. Âyetlerin işaret ettiğine göre Peygamberler tarafından uyarılmadan ve kendilerini toparlama ve düzeltme mühleti verilmeden helâk cezası gelmemektedir. Bu makale Kur'ân kıssalarında helâk ile cezalandırıldığı anlatılan topluların helâk sebeplerini ve kıssalarda verilen derslerin güncel değerini toplumbilim tespitlerinden de yararlanarak ortaya koymayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'ân, Kıssa, Toplum, Helâk.

On the Perishment of Societies and its Causes in the Qişaş al-Qur'ân

Abstract

The stories of the Qur'ân are one of the most effective expression methods used in transferring the divine messages to human terminology. In this context, the stories of the Qur'ân are an area where all kinds of intensive studies can be done. Societies destroyed and their causes of destruction are at the top of the issues discussed in the stories of the Qur'ân. Societies who oppress persecution, transgressions, deny Allâh's verses and messengers, and whose morals are corrupted are punished with destruction. According to the Qur'ân, the purpose of the death penalty, which is also valid for societies that do the same evil, is to teach the existing societies. According to what the verses point out, there is no punishment for destruction without being warned by the prophets and given time to

gather and rectify themselves. This article aims to reveal the causes of destruction of societies that are described as being punished with destruction in the stories of the Qur'ân and the current value of the lessons given in the stories, by making use of the determinations of the society.

Keywords: Tafsîr, Qur'ân, parable, society, perished.

Giriş

Kur'ân-ı Kerim'de, önceki peygamberler ve kavimlerin başlarından geçen olaylar, muhatap toplumlara ders ve ibret olması için anlatılmaktadır. Sözü aktarmada ve mesajı iletmede daha etkili ve dikkat çekici olduğu için söz konusu olaylar kıssalar halinde verilmektedir. Bu nedenle Kur'ân kıssaları eğitici, öğretici ve ibret verici özelliklere sahiptir.¹ Kıssalar bazen de Hz. Peygamber ve ümmeti için teselli edici, moral ve cesaret verici mahiyette anlatılmıştır.² Bu yönüyle kıssalar her dönemde yaşayan mü'mineri teselli,³ inkârcıları ise ikaz etmektedir.⁴ Yani kıssaların verdiği dersler ve mesajlar güncelliğini korumaktadır.

İnsana yönelik hitabıyla Kur'ân, onu tarihî olaylardan ibret almaya davet etmektedir. Fıtrat eksenli sorulara cevap verirken insanı bilgilendirmeyi hedeflemekte, kurtuluşun yolunu ve hüsrânın sebeplerini açıklamakta ve insana hakikatin ilkelerini öğretmektedir.⁵ Kur'ân insanı muhatap alarak, insanların tevhid inancına ve adaletli bir toplum hayatına sahip olmalarını amaçlamıştır. Bu maksatla Kur'ân, sürekli insanı aydınlatmaya ve uyarmaya devam etmektedir.⁶ Hem bu faaliyetini gerçekleştirmek

¹ Bk. M. Sait Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş* (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2013), 93-101; Bk. Muhammed Âbid el-Câbirî, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: İlim Yurdu Yayınları, 2010), 383-391.

² et-Tevbe 9/70.

³ Hüd 11/120.

⁴ el-Kasas 28/3.

⁵ es-Sebe' 34/18-19.

⁶ Bk. el-Bakara 2/66, 259; Âl-i İmrân 3/13, 49; el-A'râf 7/57; et-Tevbe 9/126; Yûnus 10/92; Hüd 11/24; er-Ra'd 13/6; İbrâhim 14/27; en-Nahl 16/11, 13, 65-69; el-isrâ 17/102; Ebu'l-A'la Mevdûdi, *el-Mebâdiu'l-esasiyye li fehmi'l-Kur'ân* (Kuveyt: Dâru'l-Kuveytiyye, 1978), 20, 21.

⁶ Tâha 20/113.

hem de mesajını etkili bir biçimde insanlara ulaştırmak için değişik yöntemler kullanmaktadır. Bu yollardan birisi de kıssa şeklinde oluşturulan anlatım şeklidir.⁷

Kur'ân kıssalarında, helâk ile cezalandırılan kavimler, helâk olma sebepleri, mevcut toplumların ibret almaları, geçmişte yaşamış kavimlerin düştükleri yanlışla düşmemeleri için anlatılmaktadır.⁸ Kur'ân'da, helâk edilen toplumların yaşadıkları kötü örnekler kıssalarda tasvir edilerek muhataplara ders verilmektedir. Zira mesajları muhataba iletmekte en etkili yollardan birisi kıssa anlatmaktır. Bu sebeple Kur'ân bu metodu sıklıkla kullanmıştır.⁹

Kur'ân kıssalarının konusu çoğunlukla geçmişte helâk edilerek cezalandırılan kavimlerin işledikleri günahları ve bu yüzden başlarına gelen olayları yaşayan toplumlara anlatarak onların bu kötülüklerden sakınmalarını öğütlemektir. Âyetlerde, helâk edilen toplumların kötülükleri zulüm kavramıyla özetlenmektedir: “Onlara kendilerinden evvelkilerin, Nuh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan şehirlerin haberi ulaşmadı mı? Peygamberleri onlara apaçık mucizeler getirmişti. Demek ki, Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı”¹⁰ Onlar suçsuz iken haksız yere cezalandırılmamışlardır. Şu âyet de bunu doğrulamaktadır: “Nitekim onlardan her birini günahları sebebiyle cezalandırdık. Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar

⁷ Mustafa Kara, “Kur'ân Kıssalarını “Hikâye” Kavramıyla Tanımlamanın İmkânı”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Nisan 2018), 58.

⁸ Bk. Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 83.

⁹ Kur'ân Kıssalarının anlamı ve önemi hakkında bilgi için şu çalışmalara bakılabilir. İdris Şengül, *Kur'ân Kıssaları Üzerine* (İzmir: Işık Yayınları, 1994); M. Sait Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*; Muhammed Âbid el-Câbirî, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: İlim Yurdu Yayınları, 2010); Mustafa Öztürk, *Kıssaların Dili*. 2. Bs. (Ankara: Ankara Okulu Yayınları), 2010; Ahmet Çelik, “Birey ve Toplumun Islâhı Açısından Kur'ân Kıssaları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004); Mustafa Kara, “Kur'ân Kıssalarını “Hikâye” Kavramıyla Tanımlamanın İmkânı”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Nisan 2018).

¹⁰ et-Tevbe 9/70.

kendilerine zulmediyorlardı".¹¹

Âyetlerin bildirdiğine göre geçmiş toplumların helâk ile cezalandırılmalarının sebepleri yine kendi işledikleri kötülükleridir. Âyetlerde buna işaret edilmektedir: “*Bu, dünyada kendi ellerinizle yapmış olduklarınızın karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez*”.¹² Bir memleketin halkı iyilik üzereyken ve adalete riâyet ederken helâk edilmez. Çünkü “*Halkı iyi olduğu halde Rabbin, haksızlıkla memleketleri helâk etmez*”¹³

Kavimler helâk ile cezalandırılmadan önce elçilerle uyarılmış, tevbe edip vazgeçmeleri için kendilerine mühlet verilmiştir. Uyarılara rağmen zulüm ve kötülükte ısrar eden toplumları helâk ederek Allah Teâlâ hükmünü işletmiştir. “*Andolsun, sizden önceki nice nesilleri peygamberleri, kendilerine apaçık deliller getirdikleri halde (yalanlayıp) zulmettikleri zaman helâk ettik. Onlar zaten inanacak değillerdi. İşte biz suçlu toplumu böyle cezalandırırız.*”¹⁴

Genel olarak toplumların helâk olma sebeplerinin inanç, amel ve ahlâkları ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Ama genelde bozulma da düzelme de inançta başlar. Bu da amellere ve ahlâka yansır.¹⁵ “*Andolsun, biz çevrenizdeki kentleri de yok ettik ve belki (inkârlarından) dönerler diye âyetleri tekrar tekrar açıkladık*”.¹⁶ Peygamberlerin davetlerini engellemek, zulüm ve haksızlıkta ısrar etmek, ekonomik rahatlık sebebiyle şımarıklık göstermek, müstekbir davranmak, iş ve ticaret ahlâkının bozulması¹⁷ amelî ve ahlâkî nedenler olarak sayılabilir.

Kur’ân kıssalarının dikkat çeken özelliklerinden biri de her topluma, helâk cezası gelmeden önce uyarıcı elçilerin gönderilmiş olmasıdır. Özellikle manevî açıdan çürümeye yüz tutmuş ahlâken yozlaşmış kavimler, elçilerin getirdiği ilâhî mesajlarla uyarılmış,

¹¹ el-Ankebût 29/40.

¹² Ali İmran 3/182.

¹³ Hüd 11/117.

¹⁴ Yûnus 10/13.

¹⁵ Bk. Şimşek, *Kur’ân Kıssalarına Giriş*, 84.

¹⁶ el-Ahkâf 46/27.

¹⁷ el-A'râf 7/ 74-79, 85-93.

kendilerini düzeltmeleri için mühlet verilmiştir.¹⁸

Allah'ın peygamberleri ilâhî mesajlarla insanlığı tevhide, adâlete, Allah'a ve peygamberlerine itaate davet etmişlerdir. Davete olumsuz karşılık veren toplumlara başlarına gelecek bela ve musibetler hatırlatılmıştır.¹⁹ Allah'ın insanları uyarı âyetlerinden biri de helâk etmedir diyen İbn Teymiyye'ye (öl. 728/1327) göre âsi toplumlar azabı hak ettiğinde, Allah onları ya doğal bir afet ile ya da insanlar eliyle helâk eder. Bunun neticesinde zalimlerden müminlere yönelik tehditler azalır, iman edenler inkâr edenlere karşı galip gelir.²⁰ Âyette bu duruma şöyle işaret edilir: “*Biz ise istiyorduk ki yeryüzünde ezilenlere lütufta bulunalım, onları önderler yapalım ve onları varisler kılalım.*”²¹

Kur'an'da iyilik hak, kötülük ise batıl ile temsil edilmiştir. Hak, sağlam temellere ve tutarlı ilkelere dayanır; batılın temelleri zayıf, ölçüleri ve delilleri tutarsızdır.²² Dolayısıyla hak üstündür, batıl ise yok olmaya mahkûmdur.²³ Hakkın galip geleceği inancı, mü'minlerin toparlanmalarını sağlar, umutsuzluğa ve karamsarlığa kapılmalarına da mani olur.²⁴

Kur'an evrensel bir mesaj olup, onun mesajlarının her çağın toplumuna ulaştırılması, insanlığa olan uyarılarının hatırlatılması önemlidir. Kur'an kıssalarının en önemli konularından biri geçmiş toplumların yaşantıları ve peygamberlerle olan ilişkileri çerçevesinde helâk süreçleri ve sebepleridir. Bu araştırmada ilâhî bir cezalandırma olan helâk konusu Kur'an

¹⁸ Ahmet Çelik, “Birey ve Toplumun Islâhı Açısından Kur'an Kıssaları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 63.

¹⁹ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Tefsiri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005) 3/90. Bu konuda geniş bilgi için bk. Mehmet Müftüoğlu, “Kur'an-ı Kerim'e Göre Bela Ve Musibetler Karşısında İnsanın Durumu ve Manevi Değerlerin Önemi”, *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi* 3/5 (Nisan 2020), 8-27.

²⁰ İbn Teymiyye, *Kütüb ve Resâil ve Fetâvâ İbn Teymiyye fi't-tefsîr*, thk. Abdurrahman Muhammed Kasım en-Necdî (b.y.: Mektebetü İbn Teymiyye, ts. 16/170; “Helâk” kelimesinin kök anlamları ve helâk kavramıyla ilgili daha fazla bilgi için bk. Abdullah Emin Çimen, *Kur'an-ı Kerim'de Helâk Kavramı* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001), 44-140.

²¹ el-Kasas 28/5; bk. eş-Şu'arâ, 26/227.

²² İbrâhim 14/24-26.

²³ el-Enbiyâ 21/18; el-İsrâ 17/81.

²⁴ Şimşek, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, 74.

kıssalarının geçtiği âyetler üzerinden ele alınıp değerlendirilecektir. Helâk edilen toplumların bu cezaya maruz kalmalarının sebepleri yine âyetlerden delillerle ortaya konacaktır. Ayrıca kıssalarda günümüz toplumlarına verilen mesajların ve alınması gereken derslerin neler olduğuna işaret edilecektir. Kur'ân kıssaları konusunda detaya ve tartışmalara girmeden sadece kıssalar hakkında kısa bilgi verilecek daha çok helâk konusu üzerinde durulacaktır.

1.Kur'ân Kıssalarının Anlamı Amacı ve Özellikleri

1.1.Kıssa Kelimesinin Anlamı

Arapça'da "k-s-s" kökünden türetilen "kassa" fiili ve "kasas" kelimesi ile "kıssa" bir kimsenin izini sürüp ardından gitmek,²⁵ birine bir haber bildirmek,²⁶ anlatmak, aktarmak ve hikâye etmek anlamında kullanılır.²⁷ Kelimenin öne çıkan anlamı, iz sürmek ve takip etmektir.²⁸

Kur'ân'daki kıssalar, geçmiş olayları, izleri açığa çıkaran, bu suretle unutulmuş veya bilinmeyen olaylar üzerine dikkatleri yoğunlaştırarak insanı düşünmeye, tefekküre ve akletmeye yönelten olgulardır.²⁹

1.2.Kıssaların Gayeleri

Kur'ân'daki kıssaların amacı, sadece insanların ahlâkî davranışlarıyla ilgili sebep ve sonuçlar üzerinde durmak değildir. Kur'ân'ın kendi anlatım mantığı ve yöntemi içerisinde kıssalar, bir nakilde bulunmanın ötesinde, toplumsal değişmelere paralel olarak ele alınması ve üzerinde derinliğine düşünülerek birtakım yorum ve prensiplere ulaşılması gereken tarihî verileri ve belgeleri ifade eder.

²⁵ Bk. el-Kehf 18/62; el-Kasas 28/11; Râgıp İsfahâni, *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân fî garîbi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Seyyid Keylânî (Mısır: Şeriketü Matbaatü Mustafa, 1971/1381), 610; Cemaluddin Muhammed b. Mükerrerem en-Nesâri, el-İfrikî, İbn Manzûr, *Lisânü'l Arab*, 6/75; es-Seyyid Muhammed Murtaza, Zebidî, *Tacu'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, (b.y. Matbaay-ı Hayriye, 1306), 4/431.

²⁶ Bk. Yusuf 12/3-5; Râgıp, *el-Müfredât*, 610; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 7/74.

²⁷ Bk. Tâhâ, 20/99; el-Kasas/28/25; İbn Manzûr, *Lisânü'l Arab*, 7/74; Zebidî, *Tacu'l-arûs*, 4/432. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1982), 4/2846.

²⁸ Bk. Mennâ' el-Halil el-Kaddân, *Mebâhis fî ulûmi'l-Kur'ân* (b.y.: Menşûrâti'l-Asri'l-Hadîs, 1983), 305-306.

²⁹ Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), 210.

Kıssalar aynı zamanda, Kur'ân temelli bir tarih yorumu ve anlayışı kazanmamızı sağlayan vesikalar olarak görülmelidir.³⁰

Kıssalar geçmiş toplumların peygamberleri ve birbirleriyle ilişkileri sebebiyle helâk edilişlerini tasvir etmek suretiyle muhatap toplumlara ders ve ibret vermeyi amaçlar. ³¹ Şu âyette buna işaret edilir: “Onlar ise “Rabbimiz! Konak yerlerimizin arasını uzaklaştır” dediler ve kendilerine yazık ettiler. Biz de onları ibret kıssaları haline getirdik ve darmadağın ettik. Kuşkusuz bunda, yeterince sabretmesini ve şükretmesini bilenler için ibretler vardır.”³²

Hz. Muhammed'in nübüvvetini ispat etmek,³³ Hz. Peygamberi ve müminleri teselli ederek onların azmini ve irâdesini güçlendirmek,³⁴ muhatapları düşünmeye sevk etmek, İslâm'in evrenselliğini ortaya koymak,³⁵ semâvî dinlerin esasta bir olduğunu beyân etmek,³⁶ gibi amaçlar Kur'ân kıssalarının ortak gayeleri olarak sayılabilir.

Peygamberlerin görev ve sorumlulukları açısından Kur'ân kıssalarının amacı, davetin her sahası ve safhası için bütün çağlardaki davetçilere örnekler oluşturmak, metot ve programlar sunmaktır.³⁷ Bu yönüyle kıssalar günümüzün iman eden toplumlara ve onların davetçilerine mesajlar vermekte ve örnekler oluşturmaktadır.

³⁰ Bk. Muhammed Âbid el-Câbirî, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: İlim Yurdu Yayınları, 2010), 383; Bk. Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 74-77.

³¹ Seyyid Kutub, *Fî zilâli'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1982), 1/479. Ayrıca bk. Seyyid Kutub, *Kur'ân'da Edebî Tasvir*, çev. Mehmet Yolcu (İstanbul: Çizgi Yayınları, 1991); Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 78-79; Ahmet Çelik, “Birey ve Toplumun Islâhı Açısından Kur'ân Kıssaları”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22 (2004), 58.

³² es-Sebe' 34/19.

³³ Yusuf 12/102; el-Kasas 28/44-45.

³⁴ el-Kasas 28/5-4; Bk.Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 68-71.

³⁵ el-Enbiyâ 21/48-92,

³⁶ el-Enbiyâ 21/25; Demirci, *Tefsir Usulü*, 212.

³⁷ Ahmet Önkâl, *Rasûlullâh'ın İslâm'a Davet Metodu* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019), 52-53.

1.3. Kıssaların Özellikleri

Kur'ân, ilâhî mesajları muhataplarına etkili bir şekilde ulaştırmak için tarihi olayları araç olarak kullanmıştır. Kur'ân bu önemli hedefi gerçekleştirirken, kıssalara geniş yer vermiştir.³⁸Kur'ân'da geçen Yusuf kıssası dışında nerdeyse bütün kıssalar parçalar/pasajlar halinde işlenmiştir. Kıssaların en yoğun işlendiği sure Enbiyâ suresidir. Kıssalarda en çok adı geçen peygamber Hz. Musâ'dır. En çok tekrar eden kıssa Âdem-İblis kıssasıdır. Tekrar edilen kıssalarda en çok işlenen konu tevhidin yerleştirilmesidir.³⁹

Değişik karakterlere sahip insanların her birine Kur'ân kıssalarının etkisi farklıdır. Kıssaların bazısında akla hitap ağır basarken, bazılarında ise kalp ve duygulara hitap ağırlıklıdır. Ayrıca kıssa hangi maksatla zikrediliyorsa hâdiselerin sadece o kısmı verilir. Olaylarda verilmek istenen derse ve ibret alınması gereken kısma odaklanılır.⁴⁰

Kıssalar, tarihi birer belge niteliğinde olmayıp, Araplardaki edebî üslûp ve menkıbevî özellikler Kur'ân'ın üslubu içerisinde kullanılmıştır.⁴¹ Bazı kıssalar değişik mesajlar açısından tekrar edilmiştir. Ancak her zikredildiği yerde olayın farklı bir yönüne dikkat çekilmiştir. Temsili bir anlatım tarzı vardır. İfadeler donukluktan ve tekdüzelikten kurtarılıp canlı ve hareket dolu bir tasvirle müşahhas hale getirilmiştir.⁴² Böylece her karakterden ve her dönemin insanına hitap eden bir tarzda sevk edilmiştir.

2. Helâk Kavramının Anlam Alanı

“h-l-k” (هَلَكَ) fiil kökünden masdar olan helâk kelimesi sözlük anlamı itibariyle, düşmek, yuvarlanmak, yatağa düşmek, yani yaşlılık veya zayıflıktan halsiz düşmek gibi anlamlara gelmektedir. Ayrıca günaha, kötülüğe ve kötü duruma düşmeye de helâk

³⁸ Yâsin 36/13-27. bk. Demirci, *Tefsir Usulü*, 213-214.

³⁹ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 104.

⁴⁰ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 93.

⁴¹ Demirci, *Tefsir Usulü*, 214-215.

⁴² Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 104; Demirci, *Tefsir Usulü*, 214-215.

denilmiştir.⁴³ Râgıp el- İsfahânî (öl. 502/1108), helâk kelimesinin üç anlamından bahsetmektedir. Birincisi, bir şey başkasında mevcut iken sende yok olmasıdır. Bunun örneği (هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَّةً) “Güç ve saltanatım yok olup gitti”⁴⁴ âyettir. Şu âyette yok etmek, ortadan kaldırmak anlamında geçmiştir: Onlar da, “Sen bize gelmeden önce de geldikten sonra da bize işkence edildi” dediler. Mûsâ, “Umulur ki rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve nasıl hareket edeceğinizi görmesi için onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılar” dedi.⁴⁵ İkincisi, bir şeyin değişime uğraması ve bozulması (وَبُهْلِكَ الْحَرْتِ وَالنَّسْلِ) “...Ürünü ve nesli bozar...”⁴⁶ Üçüncüsü ise, ölüm anlamındadır. Bunun örneği ise (كُلُّ شَيْءٍ) “...Eğer çocuğu olmayan kimse ölürse...”⁴⁷ (إِنْ أَمْرُؤَا هَلَكَ) “O’nun kendinden başka her şey yok olacaktır” âyetleridir.⁴⁸ Ayrıca, azaba, korkuya, fakirliğe de helâk denilmiştir. Kelime “hulûk” şeklinde olursa, helâk etmek ve helâke götüren şey anlamına gelir.⁴⁹ “Nasıl davranacağınızı görelim diye yeryüzünde sizi, onlardan sonra yerlerine getirdik”.⁵⁰ Âyetler bize helâk edilen toplumun yerine gelen toplumların da imtihana tabi tutulacağını söylemektedir. Bununla sanki yeni gelen topluma, ‘sizden önce helâk edilen toplumun yaptıklarını yaparsanız siz de helâk olursunuz’ mesajı verilmektedir.

Kur’an’da helâk kavramı, genellikle toplumların tarih sahnesinden silinmelerini ifade etmek üzere toplumsal ve siyasi esareti, toplumların kültür ve medeniyetlerinin yok edilmesini ifade etmektedir.⁵¹ Buna göre toplumun değerlerini kaybetmesi de bir

⁴³ İsmâil b. Hammâd, el-Cevherî, *es-Sihâh*, thk. Ahmet ‘Abdulğafûr ‘Attâr (Beyrut: Dâru’l-İlmi‘-li‘l-Melayîn, 1984), 6/1616, 1617 ;Ebu’l-Kâsım Muhammed b. Ömer Zemahşerî, *Esâsu’l-belâğa*, thk. Muhammed Basil (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1998), 2/378-379.

⁴⁴ el-Hâkka 69/29.

⁴⁵ el-A‘râf 8/129.

⁴⁶ el-Bakara 2/205.

⁴⁷ en-Nisâ 4/176.

⁴⁸ el-Kasas 28/88.

⁴⁹ Râgıp, *el-Müfredât*, 250.

⁵⁰ Yûnus 10/14.

⁵¹ Okumuş, “Kur’an’da Toplumsal Çöküş”, *Diyanet İlmî Dergî Kur’an Özel Sayısı*, 46/4 (Ankara 2012), 64; Resul Ertuğrul, “Kur’an’da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu” -I-, 168-169. Bu anlamlarda geçtiği âyetler için bk. er-Ra‘d 13/6; Muhammed 47/10; el-Mücâdile 58/5.

cezalandırmadır.

Toplumların cezalandırılması açısından helâk, gerilemek, dini ve ahlâkî değerleri kaybetmek gibi manâların yanısıra⁵²; ekonomik ve siyasi yönden çöküş, toplumsal yıkım, siyasî gücün kaybedilmesi ve toplumun varlığını yitirmesi gibi anlamlarda kullanılmaktadır.⁵³ Buna göre toplumların çöküş süreci yaşayarak toplu halde cezalandırılmaları, kendi iradî davranışları ve hayat tarzlarındaki değişim sonucunda devletleriyle birlikte yıkılmaları, kültür, medeniyet ve bağımsızlıklarını kaybetmeleri anlamını taşır.⁵⁴

Kur'ân'da bir ceza olarak toplumların helâkini anlatan âyetler Kur'ân'ın bütünlüğü içerisinde değerlendirildiğinde, helâk edilen toplumun mutlaka tamamının yok edilmediği görülür. Çöküş, toplumun çoğunluğunun veya tamamının ortadan kaldırılması şeklinde olabileceği gibi⁵⁵ egemenliğini kaybederek başka bir toplumun hükmü altına girmesi ya da onu toplum yapan temel değerlerini, onurunu ve etkinliğini yitirmesi şeklinde de gerçekleşebilir.⁵⁶ Meselâ, Nûh, Âd, Semûd ve Lût kavimleri yaptıkları kötülükler sebebiyle helâk olmuştur. Asurlular ve Bâbillerin İsrailoğullarına saldırarak onların bir kısmını öldürmeleri, sağ kalanlarını köleleştirerek egemenlikleri altına almaları olayı ile müslümanların, Mekke'yi fet ederek müşriklerin egemenliklerine son vermeleri helâkin bu türüne örnek olabilir.⁵⁷ Kur'ân'a göre helâk olgusunun, toplu halde cezayı hak eden toplumlar üzerinde kıyamete kadar geçerli olacağı⁵⁸ aynı kötülüğü işleyen her çağdaki toplumların aynı cezaya maruz kalacağı anlaşılmaktadır. Şu âyetten böyle bir sonuç çıkmaktadır: *"Hiç yoldan çıkandan başkası helâk edilir mi?"*⁵⁹

⁵² Bk. Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 80, 84.

⁵³ Okumuş, "Kur'ân'da Toplumsal Çöküş", 64.

⁵⁴ Okumuş, "Kur'ân'da Toplumsal Çöküş", 65.

⁵⁵ Konu ile ilgili olarak bk. el-En'âm, 6/131; el-A'râf, 7/94-95; el-Enfâl, 8/ 25, 54; el-İsrâ, 17/16; el-Hâkka, 69/5-6.

⁵⁶ el-En'âm, 6/133; el-A'râf, 7/168, Hüd, 11/57; İbrahim, 12/15; el-İsrâ, 17/4, 8; es-Sebe', 34/7, 19. Kur'ân'da helâk kelimesinin anlamları hakkında bk. Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 91; Okumuş, "Kur'ân'da Toplumsal Çöküş", 76.

⁵⁷ Ebu'l-A'lâ Mevlâna el-Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayani vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, (1997), 2/ 511; 3/74, 117.

⁵⁸ Muhammed Reşit Rıza, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Hakîm (Tefsîru'l-menâr)* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1973), 12/109-110.

⁵⁹ el-Ahkâf 46/35.

Topluların yok oluşu anlamına gelen helâk, Allah'ın kavimleri cezalandırmasıdır. Âyetlere bakıldığında helâkin, zulmeden topluların ve küfür önderlerinin kötülüklerini engelleyen ilâhî bir ceza olduğu anlaşılır.⁶⁰ Helâk cezası, olumsuz anlamda meydana gelen toplumsal bir değişimin neticesinde gerçekleşir. Çünkü helâk cezasına uğrayan toplular, Allah'a karşı isyankâr bir tutum izleme konusunda köklü ve kararlı bir ahlakî değişim geçirmeleri sebebiyle böyle bir cezalandırmayı hak etmektedirler. Onların bu davranışları sadece kendileriyle sınırlı kalmayıp başkalarına zarar vermeye başlayınca, zulmü ve saldırganlığı durdurmak için helâk cezası işletilir.⁶¹ Şu âyet buna işaret etmektedir: “*Onlardan önce nice nesilleri helâk ettiğimizi görmediler mi? Yeryüzünde size vermediğimiz imkân ve iktidarı onlara vermiştik. Onlara bol yağmur yağdırmıştık. Topraklarından nehirlere akıtmıştık. Sonra da günahları sebebiyle onları helâk ettik ve arkalarından başka bir nesil getirdik.*”⁶² Buna göre helâk cezası, bozulan toplum yapısının düzeltilmesi ve o toplumun yeniden inşa ve ıslâhına yönelik gerçekleşmektedir.⁶³ Bununla birlikte içlerinde tâğut, müfsit, azgın ve şımarık inkârcılar olmasına rağmen iyiliği emredip kötülükten meneden bir topluluğun olması onları helâk olmaktan kurtarabilir.⁶⁴

Kur'ân'da topluların helâki ile ilgili kıssaların satır aralarında vurgulanan husus, toplulara ve onların tarihteki varlıklarına hükmeden kanunların ve hak ile batıl mücadelesi ile bu mücadeleyi şekillendiren ilâhî tasarrufların Allah'ın yasaları çerçevesinde gerçekleştiğidir.⁶⁵ Bununla geçmiş topluların yaşadıkları üzerinden mevcut muhataplara dersler verilmektedir.⁶⁶ Topluların yaptıkları ve yaşadıklarına göre Allah'ın onlara muamelesi bütün dönemlerde hep aynı olmuştur.

⁶⁰ et-Tevbe 9/12.

⁶¹ Abdullah Emin Çimen, “Helâk, Devam Eden Bir Süreç Midir?”, *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi*, 4 (Temmuz-Aralık, 2005), 41-42.

⁶² el-En'âm 6/6.

⁶³ el-Bakara, 2/251; el-Mü'minûn, 23/71.

⁶⁴ Ejder Okumuş, *Kur'ân'da Toplumsal Çöküş* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 166-167.

⁶⁵ Bk. er-Ra'd 13/ 17; el-İsrâ 17/81; Mazharuddin Sıddîki, *Kur'ân'da Tarih Kavramı* (İstanbul: Pınar Yayınları, 1990), 49.

⁶⁶ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 74.

3. Kur'ân'a Göre Helâkın Sebepleri

Kur'ân, toplumları helâke götüren sebepleri israf, haddi aşma, ölçü ve tartıda adaletsizlik yapma şeklinde ortaya koymuştur.⁶⁷ Zenginlik sebebiyle azgınlık ve şımarıklık eden, isyan ve kötülükte haddi aşan, zulme ve fesada kalkışan toplumların helâk ile karşılaşacağı uyarısı Kur'ân'da sıkça vurgulanmıştır.⁶⁸ Diğer taraftan inançta, ahlâkta ve erdemde, siyasî ve idarî açıdan doğruluk ve adalet üzere bulunan toplumların helâkinden bahsedilmediği görülmektedir.⁶⁹ Şimdi toplumları helâke sürükleyen sebepleri ayetler ışığında ele almaya çalışacağız.

3.1. Zulüm ve Haksızlık

Zulüm kelimesi, “z-l-m” (ظلم) kökünden olup “zalm” masdar, “zulm” ise masdar manâsına kâim isimdir. Bu fiil bazen doğrudan iki mef'ule müteaddî olur, bazen de “ب” cer harfî ile müteaddî olarak gelir. “فظلموا بها” gibi.⁷⁰ “Zulm” kelimesinin iki manâsının olduğu görülmektedir. Biri, ziya ve nûrun zıddı olduğu için yoldan sağa sola sapmak, diğerinin de geçişli fiil olarak, “bir şeyi kendi yerinden başka yere koymak” anlamındadır. Bu anlamıyla adaletin zıddı olarak kullanılır. Dolayısıyla bir şeye hakkını veya hak ettiğini vermemek zulümdür. İşkence ve haddi tecavüze de zulüm denilmektedir. Zulüm kelimesinin “bir şeyi kendi yerinden başka yere koymak ya da, “bir şeyi olması gereken yere koymamak” anlamında bütün Arap dilcilerinin ittifak ettiği söylenmiştir.⁷¹ Dilimizde her hususta haksızlık etmek zulüm olarak görülmüştür.⁷²

Zulmün zıddı ise adalettir⁷³ ve zulüm Kur'ân'da ne kadar ağır eleştirilmiş ve yasaklanmışsa, adalet de o kadar övülmüş ve emre-

⁶⁷ Bk. eş-Şu'arâ 26/181-183; er-Rahmân 55/8-9; el-Mutaffifin 83/1-3.

⁶⁸ Hûd 11/37, 44,116.

⁶⁹ Karaman vd. *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 2/376-377; Müftüoğlu, “Kur'ân-ı Kerim'e Göre Bela Ve Musibetler Karşısında İnsanın Durumu”, 15,16.

⁷⁰ İbn Manzûr, “zlm”, *Lisânu'l-Arab*, 12/373.

⁷¹ Bk. Ebû Bekir Muhammed b. Hasen İbn Dureyd, *Kitâbu'l-cemherati'l-luğa* (Haydarâbad: Dâru Sâdır, 1345), 124; Cevherî, “zlm”, *Es-Sihâh*, 5/1977,1978; İbn Manzûr, “zlm”, *Lisanu'l-Arab*, 12/373; es-Seyyid Muhammed Murtada, *ez-Zebidî, Tâcu'l-arûs, min cevâhiri'l-kâmûs* (b.y.: Matbaay-ı Hayriye, 1306), 8/383.

⁷² Veli Ulutürk, *Kur'ân'a Göre Zulüm Kavramı* (Kayseri: İstişare Yayınları, 1993), 10.

⁷³ Cevherî, “zlm” *Es-Sihâh*, 5/1977; İbn Fâris, *Mu'cem-u'l-mekâyisi'l-luğa*, 3/617.

dilmiştir.⁷⁴ Kur'ân'ın getirdiği toplumsal ahlâk ilkeleri, erdemli bir toplum oluşturmaya amaçlar.⁷⁵Eğer bir toplum kâfir olduğu halde, yöneticileri halka, halk da birbirlerine âdaletle davranırlarsa varlığını sürdürebilir.⁷⁶ Buna göre toplumların varlıklarını sürdürebilmeleri adaleti yüceltmelerine, erdemli olmalarına yani insanî değerleri yaşatmalarına bağlıdır.

Âyetleri bağlamları ile birlikte değerlendirdiğimiz zaman, toplumların zulme eğilimli olmalarının ve zulmü ortadan kaldırmaya isteksiz davranmalarının da toplumsal cezalandırmaya sebep olduğu görülecektir.⁷⁷ Âyetler helâkin en önemli sebebinin zulüm olduğunun açıkça belirtmektedir. “*De ki: Ne dersiniz, Allah'ın azabı size beklenmedik bir anda veya açıktan açığa gelse, zalimler toplumundan başkası mı helâk edilecek?*”⁷⁸ *Andolsun, onlara Rabbinin azabından hafif bir esinti dokunsa, muhakkak “Eyvah bize! Gerçekten biz zalim kimselerdik”* diyeceklerdir.⁷⁹ Görüldüğü gibi helâke sebep olan bozulma faktörleri Kur'ân terminolojisinde zulüm kavramıyla özetlenmiştir.⁸⁰ Âyette şöyle denilmektedir: “*Biz nice memleketleri gece yatarlarken veya gündüz uyurlarken kendilerine baskınımız aniden gelmiş ve onları helâk etmişizdir. Azabımız kendilerine geldiği zaman da; ‘Biz gerçekten zalimlerdeniz’ demekten başka bir şey olmamıştır.*”⁸¹ Hz. Nûh'un kavminin helâk sebebinin zulüm olduğunu şu âyet anlatmaktadır: “*Neticede onlar zulümlerini sürdürürken tûfan kendilerini yakalayiverdi.*”⁸² Hz. Lût'un kavmi hakkında da şöyle denilmiştir: “*Biz bu memleket halkını helâk edeceğiz, çünkü*

⁷⁴ Bk. el-Mâide 5/1.

⁷⁵ Detaylı bilgi için bk. Şahin Güven, *Erdemli Toplum İnşası “Hucurât Suresi Tefsiri”* (İstanbul: Düşün Yayınları, 2012).

⁷⁶ Abdülkerim Zeydan, *İlâhî Kanunların Hikmetleri*, çev. Nizamettin Saltan (İstanbul: İhtar Yayınları, 1997), 122.

⁷⁷ Hüd 11/102.

⁷⁸ el-En'âm 6/47.

⁷⁹ el-Enbiyâ 21/46.

⁸⁰ Konu ile ilgili olarak bk. Hüd 11/44; 82-83; el-Kasas 28/59.

⁸¹ el-A'râf 6/4-5.

⁸² el-Ankebût 29/14.

onlar zalim kimselerdir' dediler.”⁸³

Kur'ân'a göre toplumlar elçiler tarafından uyarılmaksızın helâk cezasına çarptırılmazlar.⁸⁴ Elçiler aracılığıyla uyarılmalarına rağmen zulümlerinde ısrar eden toplumlar için helâk kaçınılmazdır. Bu durum âyette şöyle anlatılmıştır: “*Merkezinde halka âyetlerimizi okuyan bir peygamberi göndermedikçe rabbın memleketleri helâk etmez. Biz, ülkeleri ancak halkı zulümde ısrar edince helâk ederiz.*”⁸⁵ “*Sonunda zulmeden kavmin kökü kesildi...*”⁸⁶

Sosyal adaletsizlikler, yoksullaştırma politikaları ve toplumun etnik sınıflarını baskı ve tehdit altında tutmak da toplumda bir ayrışma faktörü olarak zulüm sayılmıştır. Bununla birlikte zulme maruz kalan topluluklar daha sonra zalim toplumların yerini almışlardır.⁸⁷ Yüce Allah, güç ve iktidarı insanlar arasında dolaştırdığını, zulme uğrayan toplumların zamanla güçlü, müreffeh ve yöneten bir toplum konumuna getirileceğini bildirmektedir.⁸⁸ Şu âyet bunu açıkça ifade etmektedir: “*Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de (İsrâiloğulları) içini bereketlerle doldurduğumuz ülkenin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık rabbinin İsrâiloğulları'na verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri de helâk ettik.*”⁸⁹

Toplumsal cezalandırma sürecine giren bir toplumun cezası hemen gerçekleşmez. Onlara tanınan mühletin tamamlanması ve cezalandırma sebeplerinin gerçekleşmesi için beklenir.⁹⁰ Zira Allah, zalimlerin cezalarını ihmal etmez, imtihanın gereği olarak mühlet verir.⁹¹ Zalimlerin dünyadaki cezalandırılmaları bazen başka bir

⁸³ el-Ankebût 29/31.

⁸⁴ el-En'âm 6/131; eş-Şu'arâ, 26/208-209; Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 84.

⁸⁵ el-Kasas 28/58-59.

⁸⁶ el-En'âm 6/45.

⁸⁷ Celattin Çelik, *Kur'ân'da Toplumsal Değişim* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 120; Konu ile ilgili olarak bk. el-A'raf 7/137; el-Enfâl 8/26; el-Kasas 28/5.

⁸⁸ Bunu ifade eden Kur'ân âyetleri için bk. Âl-i İmrân 3/139-141,152, 154; el-Enfâl 8/9-12, 17-18,62-64; et-Tevbe 9/14-15, 25-26; er-Rûm 30/47.

⁸⁹ el-A'raf 7/137.

⁹⁰ Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 84; Çelik, *Kur'ân'da Toplumsal Değişim*, 121.

⁹¹ Kasım Şulül, “İslam Düşüncesinde Tarih Felsefesi”, *Divân Disiplinlerarası*

zalim toplumun onlara mûsâllat olmasıyla gerçekleşir.⁹² Kurtubî'ye (öl. 671/1273) göre, bir zalim zulmünden vazgeçmediği sürece Allah onun başına başka bir zalimi mûsâllat ederek cezalandırır. Bunun kapsamına kendine veya yönettiği halkına zulmedenler de girer.⁹³ Zulüm, asla cezasız kalmadığı gibi, zalim de yeryüzünde baki olmaz. Şair Mütenebbî (öl. 354/965) demiştir ki: "Hiçbir el yoktur ki Allah'ın eli onun üstünde olmasın. Hiçbir zalim de yoktur ki başka bir zalim tarafından ortadan kaldırılmasın."⁹⁴

Âyetlerden anladığımıza göre, "Allah'ın uyarılarına ve elçilerinin davetine karşı direnen, küfür, şirk ve zulümde haddi aşan toplumların sonu hep aynı olmuştur."⁹⁵ Bazı müfessirler helâk olan kavimlerin yurtlarında insanların çok kısa bir süre veya çok az kimşenin kalabildiğini belirtmiştir.⁹⁶ Bütün bu hatırlatmalar daha sonra gelen toplumlara bir uyarı içindir. Çünkü âyetlere göre zulümleri sebebiyle helâk edilen kavimlerden sonra onların yerini başka toplumlar alacaktır.⁹⁷ Ancak burada Allah zalim toplumun yerine geçecek olanların nasıl hareket edeceğine bakacağını, onları sınavacağını hatırlatmaktadır. A'râf suresi 129. âyette Hz.Mûsâ'nın israiloğullarına "Umulur ki rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve nasıl hareket edeceğinizi görmesi için onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılar" dediği bildirilmiştir.

Çalışmalar Dergisi 1/2 (2001), 98.

⁹² el-En'âm 6/129.

⁹³Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Cami' li ahkami'l-Kur'an* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988), 7/85.

⁹⁴ Muhammed Ahmet Kasım, Muhyiddin, *'Ulûmu'l-belâğa* (el-bedî' ve'l-beyân) (Trablus: Müessesetü'l-Hadise Li'l-Kitab, 2003), 221; Muhammed b. Aydemir el-Mûsta'sımî, *Ed-Dürrü'l-ferîd ve beytü'l-kasîd*, thk. Kamil Selman el-Cübürî (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2015/1436), 10/413; Ebu'l-Fidâ Muhammed bin İsmail, İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm* (Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1966), 2/177.

⁹⁵ Çimen, "Helâk, Devam Eden Bir Süreç Midir?", 43.

⁹⁶ Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l gayb, et-tefsiru'l-kebir* (Beyrut: Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1990), 25/5; Ebu Abdillâh Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkani, *Fethu'l-Kadîr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1983), 4/174; Ebû Abdillâh Muhammed et-Tâhîr b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâzeli b. Abdilkâdir b. Muhammed b. Âşûr, *Tefsiru't-tenvîr ve't-tahrîr* (Tunus: Dâru't-Tünusiyye, 1974), 22/151; bk. el- En'âm 6/6.

⁹⁷ el-Enbiyâ 21/11.

Hûd suresindeki “Zalimlerin yanında olmayın, sonra ateş sizi de yakar. Allah’tan başka dostlarınız olmadığına göre bir yerden yardım da göremezsiniz!”⁹⁸ âyetinde geçen (وَلَا تُرْكُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا) ifade-sinden hareketle zalimlerle dostluk kurmanın, onlarla beraber olmanın, onları tasvip etmenin, taklit etmenin, zalimleri övmenin ve sevmenin ilâhî cezaya sebep olacağı söylenmiştir.⁹⁹ Sadece zulmedenler değil zulme karşı tepkisiz kalanların da helâk cezasından kurtulamayacakları¹⁰⁰ âyetin ifadesinden de anlaşılmaktadır.¹⁰¹

3.2. Maddi Refah Sebebiyle Şımarık

Toplumun mevcut ve yerleşik yapısında meydana gelecek değişimi kendi konumlarına karşı tehdit olarak gördüklerinden¹⁰² Peygamberlerin davetine karşı gelerek onlarla ilk mücadeleye girişenler Kur’ân’ın ifadesine göre toplumun şımarık zenginleridir.¹⁰³ Kur’ân’da, maddi refah sebebiyle şımaran ve haddi aşan kavimlerin helâk ile cezalandırıldıkları şu âyetle anlatılmıştır: “Oysa biz, bolluk içinde azıp şımarmış nice şehir halkını helâk etmişizdir. İşte yerleri! Kendilerinden sonra oraların pek azında oturulmuştur; hepsi bize kalmıştır.”¹⁰⁴

Allah imkânları insanlar için imtihan sebebi kılar ve verilen nimetlerle şımarık haddi aşan toplumları helâk ile cezalandırılır. “Onlar, kendilerine yapılan uyarıları unuttunca her şeyin kapılarını onlara açtık. Nihâyet kendilerine verilenler sebebiyle şımarıdıkları zaman onları ansızın yakaladık! Böylece onlar birden bire bütün ümitlerini yitirdiler.”¹⁰⁵ İnsanlar yokluktan bolluğa, hastalıktan sağlığa, sıkıntıdan rahatlığa kavuştukları zaman, bunların kendileri için imtihan olduğunu düşünerek daha sorumlu hareket etmelidir. Bu nimet ve imkânları veren Allah’a minnet ve şükran hissi duyma-

⁹⁸ El-Hûd 11/113.

⁹⁹ Bk. Zemahşerî, *el-Keşşaf*, 2/433.

¹⁰⁰ el-Enfâl 8/25; Bk. Şimşek, *Kur’ân Kıssalarına Giriş*, 82.

¹⁰¹ Bk. el-Enfâl 8/25.

¹⁰² Bk. Şimşek, *Kur’ân Kıssalarına Giriş*, 80.

¹⁰³ es-sebe’ 34/34.

¹⁰⁴ el-Kasas 28/58-59.

¹⁰⁵ el-En’âm 6/44.

lıdırlar. Âyette söz konusu edilen kavimler, bu imkânların bir imtihan olduğunu düşünerek uyarılara önem verecekleri yerde, bolluk sebebiyle şımarırlarsa helâke uğrarlar.¹⁰⁶ Âyet bu duruma şöyle işare eder: “*Nihâyet kendilerine verilen nimetler sebebiyle şımartıldıkları sırada Allah onları ansızın yakalamıştır.*”¹⁰⁷

Kur'ân helâk edildiğini haber verdiği toplumların helâkının temel sebepleri anlatımında tuğyân,¹⁰⁸ israf,¹⁰⁹ itrâf¹¹⁰ gibi kavramları kullanmaktadır. Âd, Semûd, Lût, Nûh kavmi ve Eyke halkı gibi küfür ve inkâr ile tuğyâna kalkışan toplumların, Allah'ın emriyle şiddetli tufan; her şeyi yerinden söküp atan dondurucu rüzgâr ve

¹⁰⁶ Karaman vd, *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 2/403-404.

¹⁰⁷ el-En'âm 6/44.

¹⁰⁸Tuğyân (t-ğ-v) kökünden bir kelime olup haddi aşma, zulüm, sapıklık; isyan, küfür ve inkârda aşırı giden, değerleri çiğneyen gibi anlamlara gelmektedir. “Tuğyan”, “tağâ” (طغى) fiilinin masdarı olarak haddi aştı, ileri gitti, taşkınlık etti, zulmetti anlamlarında Kur'ân'da geçmiştir. Ayrıca haddi aşıp azgınlık eden kişi ve topluluklar manasında tâğî (طاغى)altı yerde; insanları yoldan çıkararak, azdıran “şeytan”, “put” ve “kâhin” anlamında geçmektedir. kavram birkaç âyette suyun taşması, gözün hedefini şaşması, terazinin dengesinden sapıp eksik tartması gibi anlamlarda kullanılır, diğerlerinde dini ve ahlâki alanlardaki aşırılıklar, sapkınlıklar, zulüm ve tecavüzler çerçevesinde geçer. Beş âyette bu kavramla Firavun'un azgınlığına atıfta bulunulmuş, dört âyette tuğyân ile küfür birbirinin tamamlayıcısı olarak kullanılmıştır. Kur'ân tuğyânı “küstahlıkla (beşeri) sınırları aşmak”, 'had bilmezlik' sınırları tecavüz anlamlarında kullanmıştır. Bk. Râgıp, *el-“İğv”Müfredât*; İbn Manzûr, “İğv”, *Lisânu'l-Arab*, 15/7-9; Metin Yurdağür, “Tağut”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/372; İzutsu, *Kur'ân'da Tanrı ve İnsan*, çev. M. Kürşat Atalar (İstanbul: Pınar Yayınları, 2012), 188.

¹⁰⁹ İsrâf kelimesi sözlükte “haddi aşma, hata etme, cehaletle hareket, gaflet” gibi anlamlara gelen “s-r-f” (سرف) kökünden türetilmiştir. İsrâf genel olarak inanç, söz ve davranışta dinin, aklın veya örfün uygun gördüğü ölçülerin dışına çıkmayı, özellikle mal veya imkânları meşrû olmayan amaçlar için saçıp savurmayı ifade eder. İsrâf ve seref (سرف) için, her ikisine de inanç, tutum ve davranışlarda aşırıya gitmek ve mâsiyetlerde aşırı gidip meşrû sınırların ötesine geçmek anlamı vardır. Kur'ân-ı Kerim'de israf kelimesi birçok yönleriyle, Allah inancına karşı gelerek normal sınırın dışına çıkmak anlamında geçmektedir. Bk. İbn Manzûr, “srf”, *Lisanu'l-arab*, 9/148-150; el-Behiy, *Kur'ânî Kavramlar*, 265.

¹¹⁰ “Et-ra-fe” (ترف), ‘nimet verip azdırdı, demektir. “İtrâf”, kelime olarak ‘refah’tan dolayı azdırmak’ manâsına masdardır. üçlü fiil hali ise “te-ri-fe” (ترف) olarak gelir. Bu da, ‘sulu ve taze oldu’, ‘bolluk içinde oldu’ demektir. Yine bu fiilden türeyen ‘turfetun’, (ترفة) “nimet, kıymetli şey, taze yiyecek” manâsınadır. Aynı kalıpta yine “t-r-f” fiilinden türeyen ‘teraffeh’ (ترفه) nimette bolluk manâsına gelir. Şirk toplumlarında ‘mele’ (ملا) nimetle şımartılanlardandır; bu tür insanlara da ‘nimetle şımartılıp azdırılmış manâsında, “mütref” (مترف) denilir. Bk. Râgıp, *el-Müfredât*, 473; İbn Manzûr, “trf”, *Lisânu'l-Arap*, 9/17.

korkunç ses ile helâk edildikleri belirtilmiştir.¹¹¹ Bir nevi onlara işledikleri kötülükleri cinsinden bir ceza verilmiştir. İsyân ve kötülükte haddi aşan toplumlar, Allah'ın emriyle hareket eden tabii afetlerle (tufan, fırtına, zelzele vb.) helâk edilmişlerdir.¹¹²

Hûd suresinin 112. âyetindeki “*Sınırları ve ölçüleri aşmayın*” (فلا تطغوا) ifadesi, Allah'ın emirlerine isyan etmenin, yasaklarını çiğnemenin ve adaleti terketmenin tuğyân olduğunu gösterir. Tuğyân, insanın tabiatındaki bir zaaf olup, ilâhi mesajları dinlememek ve kendini beğenerek müstekbir hale gelmek demektir.¹¹³ Güç ve iktidarı kendinden bilerek tuğyana düşen insan,¹¹⁴ artık kendinden başka güçlü tanımaz ve hevâsının esiri olur.¹¹⁵ Tağutlaşanlar insanları kendilerinin köleleri, yeryüzünü kendi mülkleri olarak görmeye başlar.¹¹⁶ Tuğyana kalkışanlar, sırf kendi iktidarını devam ettirmek için, zulme saparlar.¹¹⁷ Kur'ân'a göre tâgîler dünyaya hâkim olmak için kötülükte sınır tanımazlar.¹¹⁸ Bu yüzden kâfirler güç ve iktidar sarhoşluğuyla Allah'ın peygamberlerine karşı koymuşlar ve kibir içinde onları aşağılamışlar, Allah da onları helâk ile cezalandırmıştır.¹¹⁹

Kur'ân kıssalarında siyasi ve ekonomik güçlerine güvenip şımaran, ellerindeki servetle elçilere karşı mücadele eden toplumların tarih sahnesinden silinişi hatırlatılarak muhatap toplumlar uyandırılmaktadır.¹²⁰ Zira Allah'ın verdiği nimetleri, gücü ve iktidarı toplumlarının refah ve huzuru için kullanmayıp, zayıfları ezmek, insanları köleleştirmek, Allah'ın elçilerine karşı mücadele etmek için kul-

¹¹¹ Bk. Şimşek, Kur'ân Kıssalarına Giriş, 87.

¹¹² Konu hakkında bk. el-Hâkka 69/5-6; Hud 11/67; el-Fetih 48/7; Ayrıca bk. Resul Ertuğrul, Kur'ân'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu -I-, 165.

¹¹³ el-'Alâk 96/6. Şimşek, Kur'ân Kıssalarına Giriş, 87.

¹¹⁴ Bk. el-Kasas 28/78.

¹¹⁵ Bk. el-Bakara 2/49; İbrahim 14/6.

¹¹⁶ ez-Zuhrûf 43/51.

¹¹⁷ el-A'raf 7/127.

¹¹⁸ İlgili konu hakkında bk. en-Nebe' 78/21-30; en-Nâzi'ât 79/37-39.

¹¹⁹ Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, çev. Muhammed Han Kayanî vd (İstanbul: İnsan Yayınları 1987), 5/247.

¹²⁰ eş-Şûrâ 42/27; Karaman vd, *Kur'ân Yolu Tefsiri*, 4/237-238.

lananlar nihâyet helâk olmuşlardır.¹²¹

Âyetlerden, helâk sebeplerinden birinin de “itrâf” olduğunu anlıyoruz. Kavimlere gönderilen peygamberleri ilk önce yalanlayanlar, maddi refahın şımarttığı ve Kur'an'ın dilinde “mütrefûn” denilen gürûh olmuştur.¹²² Buna göre nübüvvetin en azılı muhalifleri bunlardır. Zira onlar, Allah'ın elçilerini hegomonik güçlerine karşı en büyük tehdit olarak gördükleri için hem kendileri elçilere karşı gelmişler hem de halkı onlara karşı kıskırtmışlardır.¹²³ Kur'an bunu şöyle ifade etmektedir: “Biz, hangi memlekete bir uyarıcı göndermişsek oranun şımarık zenginleri, “biz, sizinle gönderileni inkâr ediyoruz”¹²⁴diyerek kendi psikolojik durumlarını ortaya koymuşlar, peygamberlerin uyarılarını işittiklerinde, onları yalanlayıp reddetmek gayesiyle, ellerini onların ağızlarına tıkayıp susturmaya çalışmışlardır.¹²⁵

Topluların helâkinin sebeplerinden birisi, toplumda lüks ve rahat içerisinde şatafatlı bir hayat yaşayıp da, toplumsal sorunlarla ilgilenmek yerine, toplumu fesada sürükleyen “mütrafûn” sınıfıdır. Kur'an bu durumu şöyle anlatır: “Biz bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, oranun rahat ve lüks yaşantısına alışmış şımarık elebaşlarına (itaati) emrederiz de, onlar orada isyanla kötülük işlerler. Böylece o memleket hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de oranun altını üstüne getiririz”.¹²⁶ Kötülüğün yaygınlaştığı toplumlarda ahlâkî endişeleri olmayan çoğunluk, maddi refahın getirdiği şımarıklıkla zevklerinin peşine düşerlerse, Allah'ın gazabını hak etmelerinden dolayı helâk olurlar.¹²⁷

Fahredden Râzi'ye (öl. 606/1209) göre Kur'an'ın kullanmış olduğu “mütrefûn” kelimesi, “kolaylığı, konfor, lüks ve rahatlığı ter-

¹²¹ Güneş, “Kur'an'da Sünnetullah ve Topluların Çöküş Sebepleri”, 80.

¹²² es-Sebe 34/34.

¹²³ Ejder Okumuş, *Kur'an'da Toplumsal Çöküş* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1995), 186.

¹²⁴ Bk. İbrahim 14/9; es-Sebe 34/34; ez-Zuhuruf 43/24; el-Fussilet 41/14.

¹²⁵ Râzi, *Mefâtihu'l-ğayb*, 19/70-71.

¹²⁶ el-İsrâ 17/16.

¹²⁷ Karaman vd, *Kur'an Yolu*, 3/206.

cih eden, Allah'ın verdiği nimetlerle şımaranları ifade eder. Âyette geçen “emir” kelimesi ise emretme anlamında değil, çoğaltma anlamındadır. Böylece âyet, “Allah bir toplumu helâk etmek istediği zaman, kolaylık, bolluk ve refah içinde yaşayanların sayısını artırır” anlamına gelir. Böyle bir topluluk ise ilâhî emirlere uyacağı ve insanlara dürüst davranacağı yerde, isyan ederek toplumda kötülüğü yayar.¹²⁸ İbn Kesîr (öl. 774/1373), İbn Abbas’a dayanarak açıkladığı âyetin, “Allah bir toplumu helâk etmek istediği zaman başlarına kötü insanları idareci olarak getirir”¹²⁹ anlamında olduğunu söylemiştir. İlahi uyarıları dikkate almayanlara Allah nimet kapılarını açar, onlar da nimetlerle şımarırlar, fesat ve azgınlıkları gittikçe artar, neticede helâke sürüklenirler.¹³⁰ Âyetteki uyarı bu durumu şöyle tasvir etmektedir: “Onlar kendilerine yapılan uyarıları unuttunca, biz de kötülükten alıkoyanları kurtardık, zulmedenleri ise kötülükleri sebebiyle şiddetli bir azap ile yakaladık.”¹³¹

Kasas suresi 58. âyette geçen “batara” (بَطْرًا) kelimesini Zemahşerî,¹³² zenginliğin verdiği şımarıklık ve kötülüktür, bu da, zengin olanın, Allah'ın hak ve hukukunu gözetmemesi, Râzi (öl. 606/1209) , zenginlik sebebiyle şıarmak,¹³³ İbn Manzûr (öl. 711/1311) ise elde edilen nimetler dolayısıyla mağrur olmak, bu nimetleri amacının dışında kullanmak, verilen nimetlere şükretmemek olarak açıklamıştır.¹³⁴ İbn Kesîr de bu nimetlerle taşkınlık yaparak fitne ve fesada sebep olmaktır şeklinde tefsir etmiştir.¹³⁵ Netice itibariyle servet çokluğu, Allah korkusu ve inanca dayalı bir manevî denetimle dengelenmedikçe toplumu ifsat etmek için kullanıla-

¹²⁸ Râzi, *Mefâtihu'l-ğayb*, 7/313-314.

¹²⁹ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 3/33.

¹³⁰ Râzi, *Mefâtihu'l-ğayb*, 15/77-78; Ayrıca bk. el-En'âm 6/42-45; el-A'râf 7/94-95,182; el-Hâkka 69/44.

¹³¹ el-A'râf 7/165.

¹³² Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer ez-Zemahşerî, *el-Keşşaf an hakâik-ı gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995/1415) 3/409.

¹³³ Râzi, *Mefâtihu'l-ğayb*, 25/5.

¹³⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/69.

¹³⁵ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm*, 3/339.

cak,¹³⁶ bu da o toplumun helâkına sebep olacaktır.

Maddî bolluğun kendilerini şımarttığı toplumlar kendilerine gelen cezayı görünce kaçmaya yeltenirler ve kendilerine şöyle denilir: “Biz, halkı zulme sapmış nice ülkeleri yerle bir ettik, arkasından da başka topluluklar getirdik. Kaçmayın, o içinde şımartıldığınız boluğa ve yurtlarınıza dönün. Çünkü sorulacaksınız. (Onlar da) Eyvâh bizlere! ‘Gerçekten bizler zalim kimselermişiz’ derler. Biz kendilerini biçilmiş ekine, sönmüş ateşe çevirinceye kadar bu yakınmaları sürüp gider.”¹³⁷ Kendilerine verilen bolca nimetlerle şımararak haddi aşan, Allah’ın âyetlerini ve elçilerini yalanlayan, güç ve imkânlarını onlara karşı mücadele için kullanan toplumun elinden bu nimetleri geri almış onları nankörlükleri sebebiyle korku ve açlıkla cezalandırmıştır.¹³⁸

3.3. Allah’ın Âyetlerini ve Elçilerini Yalanlamak

Kur’ân kıssalarında helâk edildiği haber verilen geçmiş toplumların ortak özelliklerinden biri de kendilerine apaçık âyetlerle gelen peygamberleri yalanlamalarıdır.¹³⁹ Allah’ın âyetlerini ve elçilerini yalanlamanın helâk sebebi olduğunu âyetler açık bir şekilde ortaya koymaktadır. “Bu yüzden onlardan intikam aldık. Âyetlerimizi yalanlamaları ve umursamamaları sebebiyle onları denizde boğduk”.¹⁴⁰ “Onlara, “Âyetlerimizi yalanlayan topluluğa gidin” dedik. Nihâyet o kavmi yerle bir ettik.”¹⁴¹ “Böylece onlar Hûd’u yalanladılar. Biz de bu yüzden onları helâk ettik. Şüphesiz bunda bir ibret vardır. Onların çoğu ise iman etmiş değillerdir”.¹⁴² “Bunlardan önce Nûh kavmi, Âd kavmi, kazıklı Firavun, Semûd kavmi, Lût kavmi ve Eyke halkı, bütün bu topluluklar ısrarla gerçeği yalanlamışlardı. Hepsi de elçileri yalancılıkla suçladılar, bu yüzden de kendilerini cezalandır-

¹³⁶ Sıddıkî, *Kur’ân’da Tarih Kavramı*, 38.

¹³⁷ el-Enbiyâ 21/12-15.

¹³⁸ en-Nahl 16/112-113.

¹³⁹ Âl-i İmrân 3/137; el-Hâkka 69/10.

¹⁴⁰ el-A’râf 7/136.

¹⁴¹ el-Furkân 25/36.

¹⁴² eş-Şu’arâ 26/139.

mam hak oldu".¹⁴³ "Sonra biz peşpeşe peygamberlerimizi gönderdik. Herhangi bir ümmete peygamberlerinin geldiği her defasında, onlar bu peygamberi yalanladılar; biz de onları birbiri ardından yok ettik ve onları ibret hikâyelerine dönüştürdük. Artık iman etmeyen kavmin canı cehenneme!"¹⁴⁴

Peygamberler Allah'ın mesajını insanlara iletmekten sorumlu oldukları için¹⁴⁵ kavimlerini tevhide inanmaya davet ederler. Artık onlara tanınan toparlanma ve kendilerini düzeltme süresi tamamlanınca, helâk olmaya mahkûm edilen bu toplumların içinden peygamberler ve onlara inananlar çıkarıldıktan sonra helâk cezası gerçekleşir.¹⁴⁶ Meselâ, Semûd kavmi putperestlikten ve sapkınlıklardan kurtarmak ve tevhide davet etmek üzere¹⁴⁷ kendi içlerinden elçi olarak gönderilen Hz. Sâlih'i yalanlamaları, haktan sapmaları, adâletten uzaklaşmaları ve ahlâken yozlaşmaları sebebiyle helâk edilmişlerdir.¹⁴⁸

Şuayb (a.s.) kavmini Allah'ın azabına karşı şu sözlerle uyarmıştır: "Ey kavimim! Sakın bana karşı muhalefetiniz sizi, Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenlerin benzeri bir musibetin başınıza gelmesine sebep olacak kötülükler işlemeye sürüklemesin!"¹⁴⁹ Yani "Bana karşı kininiz, düşmanlığınız ve benim dinimden yüz çevirmeniz sizi Allah'ı inkâr etme, O'na şirk koşma, ölçü ile tartıda haksızlık yapma ve kötülüklerden vazgeçmeme konusunda ayak diremeye sevketmesin. Aksi takdirde 'önceki peygamberlerin kavimlerinin başına gelen helâk cezası size de gelir'

¹⁴³ Sâd 23/12-14.

¹⁴⁴ el-Mü'minûn, 23/44.

¹⁴⁵ el-A'râf, 7/6.

¹⁴⁶ Erdoğan Pazarbaşı, *Kur'an İnsan ve Medeniyet*, (İstanbul: Pınar Yayınları, 1996), 272. "Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; haksızlık edenleri de korkunç bir gürültü yakaladı, yurtlarında diz üstü çöküp kaldılar" (Hûd 11/94.)

¹⁴⁷ Mutlu Saylık, "Kur'an'da Depremle Helâk Edilen Kavimler", *Dicle İlahiyat Dergisi* 19/2 (2017), 141.

¹⁴⁸ Hûd, 11/61-62,67.

¹⁴⁹ Hûd 11/90.

mesajı verilmektedir.¹⁵⁰ Çünkü âyette şöyle denilmiştir: “*Lût kavmi de sizden uzak değildir.*”¹⁵¹

Daha sonra Allah'ın elçisini ölümle tehdit edip yalanladılar ve inatla ayak direyip başlarına azabı getirmesini istediler.¹⁵² “*Bir de onu yalancılıkla suçladılar. Bunun üzerine kendilerini o dehşetli sarıntı yakaladı da yurtlarında yere serildiler.*”¹⁵³ Başka kötülüklerinin yanısıra özellikle iş ahlâkı ve ticaret hayatında hukuk ve ahlâk kurallarını çiğnedikleri, insanların yolunu kesip onların tevhide ve hakikate ulaşmalarına mani oldukları için helâk olmuşlardır.¹⁵⁴

Âyetler gösteriyor ki, helâk cezası, toplumun tamamının veya çoğunluğunun haddi aşmaları ve Allah'ın elçileriyle âyetlerini yalanlamaları nedeniyle gelmektedir. Âyet buna işaret etmektedir: “*Semûd kavmi, hak tanımazlık (tuğyân) ederek (peygamberini) yalanladı. En azılısı cüretle ileri atıldı Allah'ın mucize için gönderdiği deveyi kesti. Bunun üzerine Rableri, günahları sebebiyle onlara ardi arkası kesilmez felâketler göndererek hepsini helâk etti.*”¹⁵⁵ Firavun ve kavmi de Allah'ın elçileri Hz. Musâ ve Hârun'u yalanladıkları için helâk edilmişlerdir.¹⁵⁶ “*Haddi aşan ve Rabbinin âyetlerine inanmayanları işte böyle cezalandırırız. Şüphesiz ahiret azabı daha şiddetli ve daha kalıcıdır. Yurtlarında dolaşıp durdukları, kendilerinden önceki nice nesilleri helâk etmiş olmamız onları doğru yola getirmedi mi? Şüphesiz bunda akıl sahipleri için ibretler vardır.*”¹⁵⁷Toplumların helâk sebebinin genellikle peygamberlerle kavimlerinin ilişkilerindeki olumsuz tutumları olduğu âyetlerden anlaşılmaktadır.

Kur'an'a göre peygamberlerin davetini reddeden isyankârlar cezalandırılmaktan asla kurtulamayacaklardır.¹⁵⁸ Dolayısıyla her

¹⁵⁰ Taberî, *Câmiu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-Kur'an*, 15/455.

¹⁵¹ Hüd 11/89.

¹⁵² eş-Şu'arâ 26/185-187.

¹⁵³ el-Ankebût 29/37.

¹⁵⁴ el-A'râf 7/85-93; el-Ankebût 29/36-37.

¹⁵⁵ eş-Şems 91/11-14.

¹⁵⁶ el-Mü'minün 23/48.

¹⁵⁷ Tâhâ 20/128.

¹⁵⁸ el-Kasas 28/37.

hangi bir dönemde yaşamış ve Allah'ın elçilerine karşı isyankâr ve mücadelecî bir tutum takınan toplumun bu sebeple helâkî mümkündür.¹⁵⁹

Kur'ân kıssalarını konu edinen pasajlar dikkatlice okunduğu zaman görülür ki, bütün peygamberlerin tevhid mücadelesi, toplumsal direniş ve karşı çıkışların bir toplamıdır. Yani toplumların her dönemde gösterdiği yükseliş ve çöküşlerle ilgili sorumluluklar tamamen o toplumun bireylerine aittir.¹⁶⁰ Çünkü tarihin akışını belirleyen ve tarihsel olayları etkileyen en önemli aktör insandır. Bu sebeple Allah yeryüzünde elçilerini insanı ıslâh ve toplumları inşa için görevlendirmiştir. Çünkü ıslâh olan veya ıslâh etmeye çalışan toplumlar helâk olmaktan kurtulacaktır.

3.4. Islâh Hareketinin Olmaması

“s-l-h” (صلح) kelimesinden if'âl babında yani “ıslâh” (اصلاح) kalıbında kullanıldığında, lâıyk olmak, onarmak, iyi olmak, düzeltmek, kişilerin aralarını bulup barıştırmak ve iyilik yapmak anlamlarına gelmektedir. Islâh, ıslâhât ve musâlaha kelimelerinin hepsi aynı kökten olup barıştırmak, sulh etmek anlamındadır.¹⁶¹ Sâlih, kendisi doğru olan, kendini düzelten; muslih ise, kendisi doğru olmakla birlikte başkasını da düzelten demektir. Allah Teâlâ hakkında muslih denilebilir ama sâlih denilemez.¹⁶²

Buna göre mü'minler gerçek anlamda muslih, kâfir, müşrik ve münafıklar ise müfsittirler.¹⁶³ Hz. Mûsâ a.s. kardeşi Hârûn'a, “Benim yerime kavmin başına geç, onları ıslâha çalış, onlara iyi davran ve sakın bozguncuların yolundan gitme”¹⁶⁴ diyerek onu kavmine karşı uyarmıştır. Mü'minlerin sâlihlerden olmayı istemelerinin se-

¹⁵⁹ Özsoy, *Sünnetullah*, 165-166; Çelik, *Kur'ân'da Toplumsal Değişim*, 121.

¹⁶⁰ Demirci, *Kur'ân'a Göre İnsan ve Sorumlulukları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), 141-142.

¹⁶¹ Zemaşşerî, *Esâsu'l-belâğa*, 537; Ömer Dumlu, *Kur'ân'da Salâh Meselesi* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1992), 152.

¹⁶² Ebû Hilâl, Hasan b. Abdillâh b. Sehl, El-Askerî, *el-Furûk fi'l-luğa* (Beyrut, 1980), 204; Ed-Dâmeğânî, Hüseyin b. Muhammed, *Kâmûsu'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-İlm, 1983), 282; Dumlu, *Kur'ân'da Salâh Meselesi*, 153.

¹⁶³ el-Bakara 2/11, 220.

¹⁶⁴ el-A'raf 7/142.

bebi bu vasfın peygamberlerde mevcut olmasıdır.¹⁶⁵ “Muslih” kelimesi arabulucu, barıştırmacı anlaştırmacı anlamında kullanılmıştır.¹⁶⁶ Derece bakımından muslihler, sâlihlerden daha yüksektir. Zira sâlihler daha ziyade, kendi hallerinde pasif halde yaşarlarken, muslihler sürekli aktiftirler. Kısaca her mü'min bir sâlih insan olabilir, ama muslih olmayabilir. Çünkü muslih kimse bu aktivitesinde insanları teşvik ederek, sevdirecek ve özendirerek ıslâh etmeye çalışır.¹⁶⁷

“Islâh edicileri olan toplumun helâk edilmeyeceği”¹⁶⁸ âyetini Mevdûdî (öl. 1979) şöyle tefsir etmiştir: “Allah kötülüğe ancak iyiliğin egemen olduğu veya iyilerin belli bir potansiyele sahip olduğu sürece müsamaha edebilir. Yoksa yine Mevdûdî'nin sözüyle “kendileri sâlih ameller işlemeye çalışan birkaç kişi dışında herkese ve herşeye müsamaha eden bir toplum kendi helâk fermanını imzalamış olur”¹⁶⁹. Buradan anlaşılan muslihlerin, sâlihlerden daha önemli oluşudur. Zira muslih olmanın şartı sâlih olmaktır. Kendisi sâlihlerden olmayan birisinin veya bir toplumun, muslih olması beklenemez.

Aralarında ıslâh edicileri olmayan bir toplumun helâk olacağına âyetlerde işaret edilir.¹⁷⁰ Kur'ân'da, kavimlerin helâk sebepleri genel olarak ifade edilirken, kötülüklerin yok olması için toplumda fazilet sahibi kimselerin çoğalmas ve bunların kötülükleri önlemeye çalışması gereğine dikkat çekilir. “*Onlar kendilerine yapılan uyarıları unuttunca, biz de kötülükten men edenleri kurtardık, zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü şiddetli bir azap ile yakaladık*”.¹⁷¹ Buna göre bir toplumun kaderi, o toplum içindeki sâlihlerin faal ve etkin olmalarına bağlıdır. Eğer bir topluluk içinde kötülüğü ve batılı defedip hakkı ve adaleti tesis etmeye gücü yetecek sayıda

¹⁶⁵ Âl-i İmrân 3/39; el-Enbiyâ 21/72, 75, 86.

¹⁶⁶ el-Kasas 28/19.

¹⁶⁷ Dumlu, *Kur'ân'da Salah meselesi*, 153.

¹⁶⁸ Hüd 11/117.

¹⁶⁹ Mevdûdî, *Tefhîmü'l-Kur'ân*, 2/401.

¹⁷⁰ Bk. el-Kasas 28/59; el-Ankebût 29/14-31.

¹⁷¹ el-A'râf 8/165.

sâlih kişi bulunuyorsa genel azap, bir ıslâh fırsatı tanımak için o topluluktan kaldırılır.¹⁷² “*Rabbın kasabalıları, haksız yere, halk gafletteyken helâk etmez*”¹⁷³âyeti hakkında İbn Kesîr şöyle demektedir: Allah bir toplumu uyarmadan, peygamber veya başka işaret ve uyarılarla sürekli olarak o topluma yanlışlarını hatırlatmadan onlara azap etmeyecek ve onları helâk etmeyecektir.¹⁷⁴

İnsanlar tabiatları gereği her zaman irşada, öğüt ve nasihata muhtaçtırlar. Tarih boyunca nasıl insanlık, peygamberlere muhtaç idiyse bugün de nübüvvetin sona ermesi sebebiyle âlimlerin, aydınların, bilgi ve tecrübe sahibi insanların rehberliğine ihtiyaç vardır. Ferdin sadece kendisini ıslâh etmesi ve kendiyle uğraşması yeterli olmayıp, toplumun ıslâhıyla da uğraşmak sorumluluğu vardır.¹⁷⁵ Meselâ Hz. Şuayb kavminin yanlış işleri hakkında onlara: “*Ben sadece ıslâh etmek istiyorum.*”¹⁷⁶ Yani öğüt vererek, nasihat ederek, iyiliği emrederek ve kötülükten alıkoyarak sizleri ıslâh etmeye çalışıyorum¹⁷⁷ demiştir.

Her toplumda halk, toplumun nabzını tutan ve toplumu tehdit eden tehlike ve zorlukları belli ölçüde görebilen toplum önderlerine ihtiyaç duyar. Savaşlar, krizler, afetler, grevler, anarşi ve toplumsal çalkantılar, toplumlara bir yozlaşmanın olduğu konusunda birer uyarıdır. Buna rağmen toplum, tarihin ve insanların kaderini belirleyen ahlâkî faktörleri derinlemesine kavramış olan insanların uyarılarını dikkate almazsa helâk kaçınılmazdır.¹⁷⁸ Âyete göre ıslâh mekanizmasının savaş ve kriz halinde dahi ihmali ve terki kabul edilmemiştir.¹⁷⁹ İslam’da davetin önemini ve gereğini ortaya koyan bir husus Kur’ân’ın ve hadislerin bildirdiğine göre bu görevi terk

¹⁷² Mevdüdi, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 2/401.

¹⁷³ el-En’âm 6/131.

¹⁷⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-azîm*, 2/178.

¹⁷⁵ Önkâl, *Rasûlullah’ın İslâm’a Davet Metodu*, 40.

¹⁷⁶ Hüd 11/88.

¹⁷⁷ Nesefî, *Medarikü’t-tenzil*, 2/79.

¹⁷⁸ Sıddıkî, *Kur’ân’da Tarih Kavramı*, 34-35.

¹⁷⁹ et-Tevbe 9/122.

eden topluların acı akıbetlerinin hatırlatılmış olmasıdır.¹⁸⁰

Kur'ân topluların çöküş ve yükselişlerinde sorumluluğu bütünüyle insana yüklemekte ve topluların da bir ömürlerinin olduğunu bildirmektedir.¹⁸¹ Bu ömrün uzaması veya kısalması, toplumu ayakta tutan temel değerlerin ve dinamiklerin işletilmesine bağlıdır. Toplumun görevi, zaman içerisinde kendisini ayakta tutan bu değerlerde meydana gelen aşınma ve çürümleri zamanında onararak, medeniyetlerini zaman ve şartlara göre sağlamlaştırılmaları ve geliştirmeleri gerekir.¹⁸² Kültürel yozlaşma ve çözülmenin yaşandığı toplular da kültürel bir helâk ile de karşılaşabilirler.¹⁸³

Sonuç

Kur'ân, kıssalarla tekrar tekrar anlattığı topluların yaptıklarını ve yaşadıklarını muhataplarının dikkatlerine sunarak, önceden yaşamış toplulukların nasıl helâk edildiklerini görmelerini ve onların düştükleri kötü sonuçlarla karşılaşmamaları için yapılan uyarıları ve verilen öğütleri dikkate almalarını istemektedir.

Helâk, topluların yaşayışlarında, iş ve eylemlerinde hak ve adalet ölçülerini aşp zulmü sürekli hale getirerek haddi aşmaları sebebiyle ilâhî iradenin onları ya tamamen ya da kısmen yok etmesi, değersiz hale getirmesi, güç ve iktidarlarını kaybettirmesi, başka topluların esaretine mahkûm etmesi gibi anlamlara gelmektedir.

Toplular, inanç, ahlâk ve yaşayışlarındaki bozulma sebebiyle ilâhî cezalara maruz kalmaktadırlar. Toplumsal çöküş ve helâk cezası insanların tavır ve tutumları ile bağlantılıdır. Topluların cezalandırılmasının sebebi o toplumun bireylerinin sürekli hale getirdikleri kötülükleridir. Bununla birlikte Allah topluları kötü gidişatları sebebiyle hemen cezalandırmamaktadır. Onlara kendilerini toparlama, düzeltme ve yanlış gidişattan vazgeçme mühleti vermektedir. Aynı zamanda toplular Allah'ın elçilerinin getirdiği ilâhî mesajlar yoluyla ilâhî cezalandırmalara karşı uyarılmaktadırlar. Al-

¹⁸⁰ Önkal, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, 44.

¹⁸¹ el-A'râf 7/34; Şimşek, *Kur'ân Kıssalarına Giriş*, 83-87.

¹⁸² Pazarbaşı, *Kur'ân İnsan ve Medeniyet*, 56.

¹⁸³ Çelik, *Kur'ân'da Toplumsal Değişim*, 121.

lah'ın elçileri tarafından yeteri kadar uyarılmayan toplumlar helâk cezasından muafırlar.

Allah'ın toplumlar hakkındaki ilâhî yasaları onların kendi yaşantılarında gerçekleştirecekleri değişim doğrultusunda işlemektedir. Kendi içinde kötü gidişatı durdurmaya ve değiştirmeye niyeti ve gayreti olmayan toplumlar kendilerini bekleyen kötü sonuca razı olmuşlardır. Yine toplumun ahlâkî yönden bozulmasına ve toplumun değerlerinin yok olmasına ses çıkarmayarak bozulmaya zemin hazırlayan, zulüm ve haksızlıkların işlenmesine imkân sağlayan toplumlar helâk ile karşılaşır.

Önce yaşamış toplumlar, nasıl ki yeryüzünde çıkardıkları fesâd ve işledikleri zulümler sebebiyle helâk edilmişlerse, benzer kötülükleri işleyen sonraki toplumlar da aynı akıbete uğramaktan kurtulamazlar. Âyetlerin verdiği mesajlardan anladığımız kadarıyla insanlık tarihinde toplumlara gelen ilâhî müdahaleler, vahyin belirlediği ilkeler doğrultusunda gelişmektedir. Yani sosyal işleyişini hak ve adalet temeli üzerine kurmuş ve bunu geliştirip güçlendirmiş bir toplumla, ahlâkî ve toplumsal açıdan bozulmuş olan toplum aynı değildir.

Toplumun önderleri, idarecileri ve sorumluları inanç, ahlâk ve uygulamalarında Allah'ın hükümlerini hiçe sayar, hak ve adâlet ölçülerinden uzaklaşırlarsa zaman içerisinde toplum fitne, fesat ve tefrika ortamına neticede kargaşaya sürüklenir. Bu durum o toplum için helâkin habercisi olur. Bu uyarı, zenginlikleriyle şımarıp peygamberlerin davetini reddeden ve inananları küçümseyen her toplum için geçerlidir.

Tarih boyunca toplumlar, sahip oldukları maddi imkânlar ve içinde yaşadıkları bolluk ve refah sebebiyle küstahlaşıp, güçlerini kötülüğün çoğalması için kullandıkları zaman her çağda kaçıp kurtulamayacakları toplumsal bir helâk ile karşılaşmışlardır. Toplumlar içlerindeki zayıf ve güçsüzleri koruyup kollamalıdır. Onları tecrit edip, zulme ve çaresizliğe terk ederlerse helâk kaçınılmaz olur.

Bir toplumda belli bir kesimin bir kötülüğü belirli bir süre işliyor olmaları toplumun tamamen bozulması ve helâkın gerçekleş-

mesi anlamına gelmemektedir. Kur'an'a göre toplumda işlenen bir kötülüğü ortadan kaldırmaya çalışanların varlığı o toplumu çöküş ve helâkten kurtarabilir. Allah'ın toplumları ıslâh için gönderdiği elçilere karşı direnen, onları öldürmekle tehdit eden ve ilâhî davete meydan okuyan âsi ve şımarık toplumlar helâkten kurtulamamışlardır. Bir toplum iyiliği emredecek, kötülükten menedecek, hakkı ve adâleti tesis edecek bireylere sahipse erdemli bir toplum olur. Uyarıcıları ve ıslâh edicileri bulunmayan toplumlar ise ahlâken çökmeye ve nihâyet yeryüzünden silinmeye mahkûm olurlar.

Kaynakça

- Âlusî, Ebu'l-Fadl Şihabuddin Mahmud. *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-azîm ve's-seb'u'l-mesânî*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1987.
- Altındaş, Mücteba. "Kur'an'da Toplumsal Değişim İlkeleri Üzerine Bir Deneme". *Toplum Bilimleri Dergisi* 7/13 (Ocak 2013), 295-310.
- Beydâvî, Ebû Saîd Nasırüddin Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envarü't-tenzil ve esrarü't-te'vil*. nşr. Mahmud Abdulkadir Arnavut. Beyrut: Dâru-Sadr, 2004.
- Cevherî, İsmail b. Hammâd. *es-Sihâh tâcu'l-lüga ve sıhhu'l-arabiyye*. thk. Ahmed Abdulğafür Attâr. 4. Baskı. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-melâyîn, 1404/1987).
- Çelik, Celalettin. *Kur'an'da Toplumsal Değişim*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Çelik, Ahmet. "Birey ve Toplumun Islâhı Açısından Kur'an Kıssaları". *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2004), 54-87.
- Çimen, Abdullah Emin, *Kur'an-ı Kerim'de Helâk Kavramı*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2001.
- Çimen, Abdullah Emin. "Helâk, Devam Eden Bir Süreç Midir?" *Usûl İslam Araştırmaları Dergisi* 4 (Aralık 2005), 39-71.
- Dâmeğânî, Hüseyin b. Muhammed. *Kâmûsu'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-İlm, 1983.
- Demirci, Muhsin. *Kur'an'a Göre İnsan ve Sorumlulukları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Usûlü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2016.

- Dumlu, Ömer. Kur'an'da Salah Meselesi. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1992.
- Düzenli, Yaşar. Kur'an Işığında Evrensel Dengeler ve İnsan. İstanbul: İFAV Yayınları, 2000.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Ebû Tâhir Muhammed b. Ya'küb. *el-Ğâmûsu'l-muğû*. thk. Mektebetu Taḥkîki't-Turâs. Beyrut: Müessesetu'r-Risâle, 2005.
- Fazlur, Rahman. *Ana Konularıyla Kur'an*. çev. Alpaslan Açıkgenç. Ankara: Fecr Yayınları, 1987.
- Güneş, Abdülbaki "Kur'an'da Sünnetullah ve Toplumların Çöküş Nedenleri". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 5/1 (2005), 61-93.
- Güven, Şahin. *Erdemli Toplum İnşası "Hucurât Suresi Tefsiri"*. İstanbul: Düşün Yayınları, 2012.
- İbn Âşûr, Ebû Abdillâh Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâzelî b. Abdilkâdir b. Muhammed. *Tefsîru't-tahrîr - ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: Dâru't-Tûnusiyye, 1974.
- İbn Dureyd, Ebû Bekir Muhammed b. Hasen. *Kitâbu'l-Cemherati'l-Luga*. 3 Cilt. Haydarâbad: Dâr-u Sâdır, 1345.
- İbn el-Fâris, Ebû Huseyn Ahmed Zekeriyya. *Mu'cem-u makâyisi'l-luga*. Beyrut: Dâr-u İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2001.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ Muhammed bin İsmail. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kalem, 1966.
- İbn Manzûr, Cemaluddin Muhammed b. Mûkerrem en-Nesâri, el-İfrikî. *Lisânu'l-Arab*. Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1990.
- İbn Teymiyye, Ebû'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn Abdisselâm el-Harrânî. *Kütüb ve resâil ve fetâvâ İbn Teymiyye fi't-tefsîr*, thk. Abdurrahman Muhammed Kasım en-Necdî. b.y.: Mektebet-ü İbn Teymiyye, ts.
- Kara, Mustafa. "Kur'an Kıssalarını "Hikâye" Kavramıyla Tanımlamanın İmkânı". *Tefsîr Araştırmaları Dergisi* 2/1 (Nisan 2018), 57-73.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'an Yolu Me'âl ve Tefsiri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2005.
- Köylü, Mustafa. "Kur'an'ın İnsanlığa Getirdiği Değerler Ve Hedefler". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 24/24-

25 (2007), 65-88.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Cami' li ahkami'l-Kur'an*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.

Kur'an-ı Kerim Meali. çev. Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2010.

Kutub, Seyyid. *Fî zilâli'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru's-Şurûk, 1982.

Kutub, Seyyid. *Kur'an'da Edebî Tasvir*. çev. Mehmet Yolcu. İstanbul: Çizgi Yayınları, 1991.

Mevdüdi, Ebu'l-A'lâ Mevlâna. *Tefhimu'l-Kur'an*. çev. Muhammed Han Kayanî vd. 7 Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.

Muhyiddin, Muhammed Ahmet Kasım, '*Ulûmu'l-belâğa (el-bedi' ve'l-beyân)*. Trablus: Müessesetü'l-Hadîse li'l-Kitab, 2003.

Müftüoğlu Mehmet, "Kur'an-ı Kerim'e Göre Bela Ve Musibetler Karşısında İnsanın Durumu ve Manevi Değerlerin Önemi". *Rumeli İslâm Araştırmaları Dergisi* 3/5 (2020), 8-27.

Müsta'sımî, Muhammed b. Aydemir. *Ed-dürrü'l-Ferîd ve beytü'l-kasîd*. thk. Kamil Selman el-Cübûrî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2015/1436.

Okumuş, Ejder. *Kur'an'da Toplumsal Çöküş*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.

Okumuş, Ejder. "Kur'an'da Toplumsal Çöküş", *Diyanet İlmi Dergi, Kur'an Özel Sayısı* 46/4 (2012), 63-94.

Önkal, Ahmet. *Rasûlullâh'ın İslâm'a Davet Metodu*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2019.

Özsoy, Ömer. *Sünnetullah, Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması*. Ankara: Fecr Yayınları, 1994.

Öztürk, Mustafa. *Kıssaların Dili*. 2. Bs. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.

Pazarbaşı, Erdoğan. *Kur'an İnsan ve Medeniyet*. İstanbul: Pınar Yayınları, 1996.

Râgıp, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal el-İsfahânî. *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'an*. thk. Muhammed Seyyid Keylânî. Mısır: Şeriketü Matbaatü Mustafa, 1971/1381.

Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin. *Mefâtihu'l gayb*,

- et-tefsiru'l-kebir*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990.
- Reşid Rıza, Muhammed. *Tefsiru'l-Kur'âni'l-hakim (tefsiru'l-menar)* Beyrut: Daru'l Fikr, 2007.
- Saylık, Mutlu. "Kur'ân'da Depremle Helâk Edilen Kavimler". *Dicle İlahiyat Dergisi* 19/2 (2017), 137-159.
- Sıddıkî, Mazharuddin. *Kur'ân'da Tarih Kavramı*. İstanbul: Pınar Yayınları, 1990.
- Şengül, İdris. *Kur'ân Kıssaları Üzerine*. İzmir: Işık Yayınları, 1994.
- Şevkani, Ebu Abdillah Muhammed b. Ali b. Muhammed. *Fethu'l-Kadîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.
- Şimşek, Mehmet Sait. *Kur'ân Kıssalarına Giriş*. Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 2013.
- Şulûl, Kasım. "İslam Düşüncesinde Tarih Felsefesi". *Dîvân Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi* 1/2 (2001), 91-127.
- Taberi, Ebu Ca'fer Muhammed İbn Cerîr. *Câmi'u'l-beyân an te'vîl-i âyi'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Ulutürk, Veli. *Kur'ân'a Göre Zulüm Kavramı*. Kayseri: İstişare Yayınları, 1993.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. İstanbul: Eser Neşriyat, 1982.
- Zebîdî, es-Seyyid Muhammed Murtada. *Tâcu'l-arûs, min cevâhiri'l-kâmûs*. b.y.: Matbaay-ı Hayriye, 1306.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer. *Esâsu'l-belâğa*. Kâhîre: y.y., 1960.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ömer. *el-Keşşaf an hakâik-ı gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995/1415.
- Zeydan, Abdulkerim. *İlâhî Kanunların Hikmetleri*. çev. Nizamettin Saltan. İstanbul: İhtar Yayınları, 1997.

**On the Perishment of Societies and its Causes
in the Qıssaş al-Qur'ân**

Summary

The Qur'ân is a divine word that appeals to men. Allâh gives his messages to his servants in different ways, especially with stories. Since qıssaş are the most effective method of delivering the message to the addressees, the Qur'ân uses the stories a lot in the narrations.

The dictionary gives the word " qıssa" the synomymes to trace and follow. The subject of the qıssaş of the Qur'ân is to tell the next societies about the events that happened to the past destroyed societies due to their bad deeds and to advise them to avoid these evils. The purpose of the quisas in the Qur'ân is to ensure that existing societies learn from the consequences that appear in parallel with social changes within the Qur'ân's own narrative logic and method. For this reason, quisas have a very important function for existing societies in remedying themselves and planning their future.

The qıssaş of the Qur'ân draw attention to events that are forgotten or unknown, dwelling on the events and traces of the past. In this way, it leads people to think, reflect and take lessons. In the quisas of the Qur'ân, time, place and personality elements are not brought to the fore. It focuses only on the lessons to be given and the lessons to be taken.

In the qıssaş, the bad relations of past societies with their prophets and their destruction, as a result, are depicted. Thus, lessons are given to living societies. In history many prophets were sent to people. The prophets, who are the messengers of God, warned the societies against the bad situations they were in. Because prophets are messengers sent to warn people and invite them to tawhîd. In terms of the duties of the prophets, the stories of the Qur'ân provide consolation against the difficulties they faced during the invitation process and offer examples and methods for invitation of people of all ages.

The lexical meaning of the word "halak" is to die, to perish, to be wasted, to be destroyed, to roll over, to become weak. The concept of "halak" in the Qur'ân generally refers to the erasure of socie-

ties from the stage of history, social slavery, the destruction of the cultures and civilizations of societies. "Halak", which is a collective punishment, also means decline, loss of religious and moral values, economic and political collapse, social destruction and the disappearance of society. According to this, as a result of their own lives and moral degradation, societies go through a period of collapse and cause their destruction and collapse together with their states. However, their loss of culture, civilization and independence was also considered within the scope of the word "halak".

It is understood from the verses that it is a divine punishment that prevents badness, oppressing societies and the leaders of unbelief. "Halak" occurs as a result of a negative social change. Because societies destroyed have been subjected to such a punishment due to their deep-rooted and determined moral attitude towards rebellion and committing harm to Allāh. When their evil deeds were not limited to themselves, but began to harm others, the punishment for destruction came true.

The reasons that lead societies to ruin are mentioned in the Qur'ān as cruelty, transgressing the limits, being unfair in measure and weighing, being unresponsive to moral degradation and evil. Spoiling because of wealth, knowing no boundaries in evil and committing corruption are also acts that cause the destruction of societies. On the other hand, it is seen that there is no mention of the destruction of societies that are politically and administratively correct and just in belief, morality and action.

No punishment of "Halak" is imposed without being warned by the prophets and without given the opportunity to correct themselves. The existence of a group that warns the society against committing evil and deals with the improvement of society also prevents the punishment of destruction. The punishment of a society that is in the process of "halak" is not immediately imposed. The self-correction deadline given to them is expected to be completed. The penalty for "Halak" occurs when the reasons for punishment are realized.

Keywords: Tafsīr, Qur'ān, parable, society, perished.